

MELFO / Mobil E-Læring for ordblinde

Interviewundersøgelse med ordblinde bygningsarbejdere

Gitte stald

Københavns Universitet Amager

Rapport januar 2007

Om MELFO

Formålet med projekt MELFO er at undersøge læsesvages og ordblindes udfordringer med tekst og skrift og at udvikle en mobil platform (PDA) som hjælpemiddel og mobil e-læring til læsesvage og ordblinde.

Hensigten er at give de læsesvage og ordblinde umiddelbar hjælp til læsning i enhver situation. PDA'en kan tage billeder af tekster (skilte, instruktioner el.lign.) og disse tekster kan derefter blive læst højt for brugeren ved hjælp af talesyntese. Der vil blive arbejdet med at lave en ikonisk baseret brugergrænseflade således at programmerne ikke kræver læsekundskaber.

I første fase af projektet målrettedes den kombinerede læsehjælp og e-læring mod byggebranchen. Et vigtigt kriterium i MELFO-projektet var dog at gøre det muligt - i et mere langsigtet perspektiv - at kunne genbruge de opnåede resultater og erfaringer således at de kan genanvendes inden for andre brancher og sprog.

For at etablere et solidt vidensgrundlag for udviklings- og testdelen af projektet, har vi gennemført en kombineret interviewundersøgelse og etnografisk kortlægning af projektdeltagernes udfordringer, privat og i særdeleshed i relation til arbejdsplads og arbejdssituationer. I undersøgelsen blev der især lagt vægt på medieret information og kommunikation og på deltagernes erfaringer med udfordringer og muligheder ved brug af digitale/mobile platforme. Denne rapport præsenterer hovedfund fra undersøgelsen.

MELFO gennemføres i et samarbejde mellem Center for Læseforskning, Center for Sprogteknologi og Film- og Medievidenskab på Københavns Universitet samt Dansk Byggeforskningsinstitut og firmaet Motto

Aps.

INTRODUKTION

Rapporten er baseret på interviews med seks deltagere i pilotundersøgelsen. Deltagerne er alle ansat i en dansk entreprenørvirksomhed i Østjylland, enten direkte eller gennem tilknyttede firmaer. Deltagerne bor forskellige steder i Midt- og Sønderjylland og fem ud af seks har skiftende arbejdspladser. Af hensyn til deltagernes anonymitet kaldes virksomheden i denne rapport for *FIRMAET*.

Det umiddelbare formål med interviewundersøgelsen er at afdække deltagernes læseproblemer generelt og på arbejdspladsen, samt deres brug af medier i dagligdagen og på arbejdspladsen, og erfaringerne med digitale medier som såvel problemer som potentialer. Desuden kobles deltagernes holdninger til medier som redskaber til analysen af koblingen mellem læseproblemer, behov, erfaringer og medieanvendelse.

Det overordnede formål med interviewundersøgelsen er at få deltagernes personlige erfaringer og problemer omsat i forhold til tilpasningen af MELFO-plattformen og videreudviklingen af denne.

A40 blev interviewet på Københavns Universitet, fordi han arbejder i København, men bor i Vestjylland. De øvrige blev interviewet i hjemmet. Alle seks var meget imødekommende, afslappede og humoristiske. Det indledende møde i Fredericia, hvor alle bortset fra A40 deltog, havde afmystificeret projektet en hel del for deltagerne. Til gengæld syntes A40, at det var vældig interessant at besøge universitetet.

Første del af denne rapport består af korte biografier af de seks deltagere med særlig vægt på problemer og særlige forhold. Anden del består af tematiserede analyser af emner, der har vist sig gennem undersøgelsen.

DEL I. BIOGRAFIER

Denne del med tilføjelse af beskrivelser af de individuelle informations baggrund, er redigeret således, at deltagernes identitet er dækket. Der er derfor oprettet en deltager kode for hver deltager, hvor bogstav angiver identitetskode, tal angiver alder.

Deltagerkoderne er:

A40	D44
B34	E49
C36	F33

Oversigt over deltagernes baggrund.

De seks deltagere er på mange måder forskellige, men på visse områder udover læse/stave-problemerne er der ligheder, der kan vise sig at have betydning i forhold til vurdering af test-indsats og test-resultater, herunder læringsmotivation og resultater.

Især er det iøjefaldende, at alle seks personer på en eller anden måde har særlige ressourcer. Fem bor i eget hus, den sjette er ved selv at bygge et hus. Alle huse er sat i stand og bygget om. Det er nok ikke overraskende, at bygningsarbejdere kan lide at arbejde med hænderne også i hjemmet, men der er tale om både kreative og flot gennemførte arbejder i de enkelte hjem. Flere af husene er landarbejderboliger eller gårde, der er totalt istandsat. Alle lader til at have været i arbejde i størstedelen af deres voksenliv. Det vil sige, de er værdsatte medarbejdere og har let ved at finde nyt arbejde, hvis de ønsker det / bliver fyret.

Herudover har hver enkelt deltager områder, der demonstrerer vilje til en ekstra indsats:

A40 bor i Vestjylland men arbejder i Københavnsområdet fire dage om ugen og har tre dage fri. Ufaglært. Bor i hovedstaden, de dage, han arbejder, og kører frem og tilbage mellem hjem og København i egen bil. Gift og har to børn. Arbejder som altnuligmand, dvs både med jord-og beton, montering, forefaldende arbejde. Den femte dag og som oftest i weekenden arbejder han på diverse forskellige projekter i Bramming og omegn. Han kan ikke lide at holde fri. Har meget svært ved at læse alle former for tekster og ved at skrive. Undgår helst tekst. Er interesseret i digital teknologi og har GPS i bilen, mobil, bærbar computer. GPSen bruges især til at navigere i ukendte områder, f.eks. mellem skiftende arbejdspladser i København, mobilen til koordinering på arbejdspladsen og kommunikation med hjemmet hver aften, computer/Internet til underholdning og orientering om aftenen, især de dage, hvor han arbejder. Glæder sig meget til at prøve PDAen

B34: arbejder i et skånejob. Ufaglært. Har kone og datter på seks år. Er tidligere levertransplanteret og får en del medicin. Konen har egen blikkenslagervirksomhed. Er ved at bygge nyt hus. Den 6årig datter er adopteret og er damp-barn. Er meget opsøgende for at finde teknologiske løsninger til at afhjælpe læse/staveproblemer. Er meget interesseret i digital teknologi – har diverse medier privat, herunder to pc'er med fladskærm. Bærbar pc, digitalt videokamera, to digitalkameraer, dvd-afspiller mm.

Har meget svært ved at læse og skrive. Undgår helst tekst medmindre han for eksempel kan få computerprogrammer til oplæsning. Glæder sig meget til at prøve PDAen.

C36: Har skiftende arbejdspladser. Ufaglært. Gift og har to piger. Har overtaget forældrenes gård og har lidt hobbylandbrug med korn og kvæg ved siden af arbejdet. Gården er sat meget flot i stand. Er meget aktiv i Dansk Brevdueforening og har mange præmieduer selv. Har sagt ja til at fungere som gruppeleder for arbejdsmændene i sin gruppe på arbejdspladsen og skal derfor på kursus med meget læsning og skrivning. Bruger mobil på arbejde og til kommunikation med familien men er ikke vild med den. Bruger stort set ikke computer og Internet. Er ikke interesseret i digitale kommunikationsteknologier, dels pga problemer med læsning, dels manglende behov, dels manglende tid. Deltager i projektet på opfordring af sin kone, men også fordi han får stadig mere brug for at kunne læse i sin arbejdssituation. Er en smule skeptisk over for om han vil få brugt teknologien i dagligdagen, men er mere positiv under interviewet end til første møde i Fredericia.

D44: Gift for anden gang og har to små børn og tre fra tidligere ægteskab. Bor i en landarbejderbolig og har skiftende arbejdspladser. Ufaglært. Bygger landhus helt om. Har skriveproblemer og forholdsvis store læseproblemer. Har lært sig selv at læse korte nødvendige tekster, især på nettet, men læser dog ikke bøger og større tekster. Er interesseret i kommunikationsteknologi. Bruger PC/Internet, mobil (arbejde og familie), digital-kamera. Mener, at det er god læsetræning at bruge Internet/computer. Konen er lærer og hendes selvfølkelige læsning og fyldte boghylder har fået ham til at gøre en ekstra indsats for at træne læsning selvom han altså ikke læser bøger. Er meget positiv overfor projektet og har ringet for at høre, hvad det bliver til med projektet. Vil være en god frontfigur sammen med den anden Niels (F33) i fremtidige præsentationer.

E49: Er gift og har tre store børn. Ufaglært. Skal til at arbejde på Sjælland fire af ugens dage, selvom det vil være vanskeligt at finde rundt mellem mange skiftende arbejdspladser med forskellige arbejdsbeskrivelser. Har sat sit landhus i stand. Både han og børnene er meget stærkt ordblinde og også konen har problemer med læsning og skrivning. Er engageret i sønnens store interesse for traktortræk. Bruger mobilen til kommunikation men ellers ikke computermedier. Har ikke Internet i hjemmet. Kan godt se, at det ville være nyttigt for de hjemmeboende børn, men regner ikke selv med at ville bruge det. Bor i øvrigt langt fra mobilmaster, og det kan være vanskeligt at ringe til og fra huset via mobil. Har meldt sig til projektet på konens opfordring, men er begyndt at glæde sig til at se, hvad teknikken kan og om hans børn eventuelt vil kunne få glæde af løsningen. Mener, at omverdenen glemmer, hvor vanskeligt det er at være fuldstændig

ordblind. Han og familien bor meget langt ude på landet (derfor tilsyneladende vanskelighederne med at få Internet), bl.a. fordi de efter E49's udsagn i rimelig grad kan være sig selv i fred for tekster, læsning og skrivning her.

F33: Er gift og har to små børn. Faglært tømrer. Har istandsat sit hus fuldstændigt. Har taget en HTX-eksamen, selvom det var en næsten uoverkommelig kamp pga hans læseproblem. Af samme grund har han opgivet at læse til arkitekt, hvilket ellers var hans drøm. Tvinger sig selv til at læse, selvom det er vanskeligt. Har dyrket kampsport gennem mange år. Konen er ansat som IT-konsulent og bruger pc og mobil meget på arbejde. Men digitale medier er ikke synlige i hjemmet (konens bærbare er stort set aldrig tændt hjemme) og F33 bruger stort set ikke selv computeren – han ser lidt tv og film og forsøger at få læst nogle bøger, selvom det tager lang tid. Har kæmpet sig igennem da Vinci mysteriet, fordi så mange talte om den. Diskuterer bøger med konen. Læser ikke flydende, men VIL kunne læse. Vil meget gerne bruge PDA'en som læringsteknologi.

Generelt: jeg fremhæver de områder, hvor jeg synes, at pilotdeltagerne fremtræder som mennesker med særlige ressourcer, fordi vi måske skal være opmærksomme på, at de er særligt motiverede. De har modsat mange kolleger med læseproblemer meldt sig til projektet, og i deres daglige liv er de vant til at handle og til at arbejde på at overkomme problemer på forskellig vis. Det *kan* tænkes at have indflydelse på deres evaluering af MELFO-løsningen. Jeg vil ikke pege på hvordan, men kun på at vi bør være opmærksomme på dette.

Oversigt over læseproblemer

E49 er helt ordblind og kan ikke genkende bogstaver, ord og stavelser. Han kan genkende korte ord som han ville genkende ikoner. Er meget lidt interesseret i digitale medier. Har en mobil, men bruger den stort set kun i forbindelse med arbejde og en smule til koordinering med familien.

A40, B34, C36 har alle meget svært ved at læse, men kan stave sig igennem ord. A40 og B34 er meget interesseret i digital kommunikationsteknologi og bruger både computer, Internet og mobil til underholdning, information og kommunikation, sidstnævnte både til arbejde og privat.

D44 har lært sig selv at læse, men finder det vanskeligt. Længere tekster volder problemer ligesom nogle tekster på computer/Internet gør det. Men han kan klare kortere tekster og for eksempel administration af bank og skattesager via Internettet. Bruger pc, Internet og mobil, men ikke i så stort omfang som A40 og B34.

F33 kan læse såvel kortere som længere tekster, men med besvær. Det er viljen og konstant træning, der får ham igennem bøger. Han ser lokaleavisen igennem, men bruger ellers ikke tekster i privatlivet. På arbejde kan han godt klare at læse arbejdssedler og arbejdsbeskrivelser, men checker, hvis han er usikker. Har meget store problemer med at skrive. Bruger mobil på arbejde og privat, men ikke meget. Bruger stort set ikke computer og Internet.

DEL II. TEMAER

Alder

Den yngste deltager er 33, den ældste 49.

Alle giver udtryk for, at der er mange også meget yngre ansatte med læseproblemer på deres forskellige arbejdspladser. Der gives udtryk for, at de helt unge dels måske er for tæt på folkeskolens ekstraundervisning og forskellige pædagogiske forsøg samt utallige nederlagsoplevelser til at ville indgå i et nyt forsøg. Et andet bud på manglende interesse fra de yngste for deltagelse i MELFO er, at de ikke oplever

de samme situationer som de ældre, hvor læseproblemer bliver meget tyngende. Der nævnes eksempler som forældremøder med skriftlige informationer og overheads, arbejdsedler, kurser på arbejdspladsen, administration af eget og børns liv (skat, skole osv). Det at have/få børn angives som en væsentlig motivation til at forsøge endnu engang at overkomme problemerne.

Uddannelse

Kun en af deltagerne, F33, er faguddannet (htx + tømrer). De fire af de øvrige har 9. klasse og en har 7. klasse. Flere har været på efterskole (hvilket ikke var helt så almindeligt i denne aldersgruppe), og alle har fået ekstraundervisning. Ingen har positive oplevelser med ekstraundervisningen, hverken i praksis (forbedring af læse- og staveevner) eller psykologisk. Fem deltagere siger, at de 'nok har været lidt nogle ballademagere' og husker frustrationen i forhold til undervisningen, der efter deres mening udløste uro og hyperaktivitet i forbindelse med undervisning. En enkelt, F33, siger, at han snarere gemte sig lidt og prøvede at undgå lærernes opmærksomhed. En, D44, nævner, at ekstraundervisningen i læsning og skrivning tog timer fra fag som matematik som han godt kunne finde ud af, men som han fik alt for lidt undervisning i.

De seks deltagere har forskellige erfaringer med forældrenes forsøg på at hjælpe – et par forældre har mellemlange uddannelser, de øvrige i de tilfælde, hvor emnet blev nævnt, er også ufaglærte og har i nogle tilfælde læseproblemer.

Uddannelse har for de fem ufaglærte deltagere bestået i oplæring på mange forskellige arbejdspladser, ofte i form af fysisk hårdt arbejde og/eller rutinepræget arbejde. Alle er startet tidligt på arbejdsmarkedet og har haft mange forskellige jobs og længerevarende ansættelser, som de er blevet trænet i. Flere har således specialiseret sig i nogen grad gennem ansættelserne, som for eksempel at tage antenner ned samt anlægsarbejde for kabler, at være jord & betonarbejdere eller at kunne klare alle mulige former for forefaldende arbejde i forbindelse med byggeri og renoveringsopgaver. Flere har påtaget sig særlige roller på deres arbejdsplads så som sikkerhedsrepræsentant eller gruppeformand (ikke det samme som arbejdsformand).

Interesser

Deltagerne har i høj grad interesser, der kræver, at de er gode til praktisk arbejde og fysisk aktivitet, såvel i form af grundlæggende og løbende istandsættelse af egne hjem, biler, sport, hobbylandbrug. Et par har desuden digitale medier som interesseområde, uden at det kan kaldes en egentlig hobby. Alle kan lide at se film og dokumentarprogrammer og nyheder på tv og at høre musik hjemme. Men det samlede billede er, at mediebruken ikke fylder så meget, fordi andre aktiviteter og familielivet fylder meget.

Læse- og skriveproblemer generelt

Ikke alle deltagere er sikre på, at de rent faktisk er ordblinde. To har lært sig selv at læse kortere tekster og for den enes vedkommende bøger. Der er dog efter deltageres udsagn lang fra tale om, at de læser flydende. Det er fortsat hårdt arbejde for disse to deltagere at læse. En af de fire andre deltagere er fuldstændig ordbland og kan ikke engang, efter eget udsagn, læse vejskilte. De tre øvrige siger, at de måske nok kan stave sig meget besværligt gennem en tekst, men når de når til slutningen på et afsnit, har de glemt, hvad der står øverst, fordi de har fokuseret mere på de enkelte ord end på sammenhæng og mening.

Alle har meget store problemer med at skrive. Det betyder, at mange dagligdags aktiviteter er besværlige, lige fra at skrive i børnenes kontaktbøger, til at skrive huskesedler og kalendernotater, til at udfylde selvangivelser og andre offentlige papirer. Der er lige så mange situationer, hvor man skal kunne skrive, som der er situationer, der kræver læseevner. Skriveproblemer opfattes således som lige så belastende som læseproblemer.

Generelt er det også et problem for deltagerne, at deres omverden i stort omfang tager læsning og skrivning som selvfølgelige færdigheder, at såvel arbejds- som privatliv i høj grad er fyldt med tekst, og ikke mindst, at andre har tendens til at glemme den enkeltes læseproblem. Dette sidste er en væsentlig begrundelse for at ville gøre noget ved problemet, for ikke hele tiden at blive konfronteret med andres overraskelse og manglende forståelse. Manglende forståelse betyder ikke nødvendigvis negative reaktioner, men manglende indsigt i, hvor besværligt det kan være at have et læseproblem.

Læse- og skriveproblemer på arbejdspladsen

Som vi har fået anskueliggjort i MELFOs testforberedende arbejde, møder de ansatte mange forskellige situationer på arbejdspladsen, hvor de forventes at kunne læse og skrive. Det, der først nævnes af de enkelte deltagere, er arbejdsedler – de daglige eller ugentlige meldinger til arbejdsformand/arbejdsplads omkring arbejdstid, opgaver, materialeforbrug, særlige forhold, der skal nævnes. Derudover nævnes arbejdsbeskrivelser, tegninger, meddelelser fra formand og andre for eksempel om ændringer eller nye opgaver. Sikkerhedsområdet nævnes kun, når man spørger til dels tekster i forbindelse med produkter (etiketter, brugsanvisninger mm), dels til de sikkerhedsmanualer, som alle ansatte skal have sat sig ind i, både generelt og i forhold til den enkelte arbejdsplads/arbejdsopgave. Sikkerhed i forbindelse med produkter anses ikke for at være et stort problem (se nedenstående punkt omkring håndtering af læse- og skriveproblemer), og det er opfattelsen, at ingen, heller ikke læsestærke, ansatte læser sikkerhedsmanualerne. På dette punkt er de ansatte tilsyneladende ligestillede, bortset fra at læsende ansatte om nødvendigt *kan* slå emner op og orientere sig på området.

Holdninger til Læse- og skriveproblemer

Der er tydeligvis en fælles oplevelse af manglende læse- og skrivefærdigheder som et problem og som noget, man skal forsøge at overkomme. Dette underbygges jo bl.a. af, at de har meldt sig til projektet. Alle er også enige om, at det er et problem, der altid er nærværende og af betydning i alle tilværelsens situationer og områder. Det er dog forskelligt, hvor åbne deltagerne er omkring deres læseproblem på arbejdspladsen. To siger, at de er åbne omkring det uden at være demonstrative, mens de øvrige kun har indviet deres makker og familien i problemer. Ikke alle arbejdspladser og arbejdsformænd er klar over, at de pågældende har et problem. For eksempel har A40 først nævnt sin formand gennem flere år, at han er ordblind, da han fortæller, at han skal til et interview med Gitte Stald i forbindelse med MELFO-projektet. Formanden bliver meget overrasket. Tilsyneladende er de arbejdsgivere (*FIRMAET* som hovedarbejdsgiver, og herunder forskellige mindre firmaer), der ER informerede meget forstående, formentlig fordi det er en branche med mange ansatte uden lang skolegang og med fokus på det praktiske i det daglige. De deltagere, der mere eller mindre skjuler deres problem, angiver en form for stolthed som forklaring: det er ikke let at være en voksen mand, der kan sit kram på arbejdspladsen og har styr på tingene og så ikke at kunne stave sig igennem en pixi-bog – eller arbejdseddel. Deltagerne mener, at dette kan være *en* af årsagerne til, at flere ikke har valgt at stå frem ifm projektet og har valgt at deltage (se også ovenstående afsnit om alder). En anden årsag blandt yngre deltagere kan være frygt for at miste deres arbejde. Trods den generelle forståelse.

Sikkerhed på arbejdspladsen

Som nævnt er sammenhængen mellem læseproblemer og sikkerhed på arbejdspladsen ikke en større bekymring hos deltagerne. Ingen kan fortælle om episoder, hvor alvorlige sikkerhedsproblemer har været udløst af manglende evne til at læse etiketter, brugsanvisninger, advarsler osv. Dette skyldes imidlertid ikke, at problemerne ikke kunne opstå, men at deltagerne forebygger problemer på anden vis (se nedenstående afsnit om håndtering af læse- og skriveproblemer på arbejdspladsen). Flere af deltagerne kan imidlertid fortælle om, at de har lavet fejl i forhold til løsning af opgaver, fordi de har manglet informationer. Det mest radikale eksempel er A40, som ikke havde fået at vide i en meddelelse, at man havde besluttet at grave rundt om et område i stedet for på tværs, hvorfor A40 gjorde, som han havde fået at vide først og gravede tværs igennem et større område. Det største problem i denne sammenhæng var spild af tid og forsinkelse af arbejdets udførelse.

Håndtering af læse- og skriveproblemer generelt

Generelt set er der tre væsentlige redskaber til at overkomme problemet: Hukommelse, kone/børn, koder. Alle deltagere er enige om, at det er afgørende at kunne memorere informationer af enhver art, det vil sige både verbale og visuelle. Det kan være udvekslinger i familien om, hvem der skal hvad hvornår, planlægning, indkøb, anvendelse af diverse husholdningsmaskiner, medier og så videre. Desuden må deltagerne huske adresser, ruter for transport, steder osv. En del huskes ved at memorere ikoner, farver, former, korte ord eller ord-dele osv. Det vil sige, at alle deltagere har optrænet deres personlige hukommelsessystemer, som lader til at være ganske komplicerede og omfattende, om end deltagerne ikke tænker så meget over, hvad de faktisk gør i forskellige situationer. Redskaberne er i den grad blevet indgroede måder til at klare sig uden tekst.

Den anden hjælper er kone/børn, det vil sige, at man overlader en del af koordineringen af hverdagslivet, aftaler, kontakter til samfundsinstitutioner som skole og skattevæsen til konen. I ét tilfælde har deltagerens kone dog næsten samme problemer som manden, men må alligevel påtage sig en række opgaver som den mindst dårlige læse/skribent. Kun store børn inddrages i mindre omfang til at bistå med læsning af varierende årsager. Dels kommer stoltheden ind i billedet igen, dels har flere af deltagerens børn selv problemer. Læsning og skrivning i forbindelse med børnene overlades således i nogle af familierne til konen. Det sidste område er anvendelse af koder, hvilket hænger sammen med brug af hukommelse. For eksempel kan man måske genkende sine egne symboler for aftaler eller for ting, der skal købes, selvom andre ikke kan. Man skriver, som man hører ordene, hvilket ofte gør det ulæseligt for alle andre. Og faktisk også indimellem for deltageren selv, skønt det er en metode de fem ud af seks deltagere anvender.

Håndtering af læse- og skriveproblemer på arbejdspladsen

På arbejdspladsen gælder samme måder at håndtere læseproblemer på som i privatlivet, bortset fra, at løsningerne er tilpasset arbejdet, funktionen og situationen. Igen er hukommelse altafgørende: man skal kunne huske alle informationer fra byggemøder og fra formanden – såvel over en længere periode som i det daglige arbejde. Hukommelsen hjælper til at kunne håndtere redskaber og maskiner, til at huske, hvordan man plejer at løse en opgave, hvad et bestemt symbol eller farve eller overskrift (som afkodes som ikon) på en etikette betyder. Undersøgelsens ældste deltager, E49, siger, at det er et problem, at hans hukommelse begynder at svigte, og at det tager længere tid at lære (=huske) nye ting. Han er bekymret over, hvad det kan få for konsekvenser i forhold til hans arbejde. Flere andre nævner skrækken for at glemme anvisninger i arbejdsituationer, møder, aftaler, materialeleveringer, steder (for eksempel adresser i forbindelse med skiftende arbejdspladser).

Makkeren er altafgørende for, at man kan gennemføre sit arbejde bedst muligt og uden fejl, der skyldes læseproblemet. Der må således nødvendigvis være udbredt tillid blandt makkere. De flestes makkere er bedre læsere og skribenter end deltagerne, hvorfor de stiltiende deler opgaverne imellem sig. Det lader ikke til, at der tales meget om problemet, når det først er meddelt: makkeren læser simpelthen de nødvendige informationer, udfylder arbejdssedler og så videre. En enkelt makker, til D44, har også selv læseproblemer, og så gætter de i fællesskab og husker og snakker om det – og finder frem til en fælles ide om, hvad det drejer sig om. D44 er en af de to, der ikke lægger skjul på sit læseproblem, og han og makkeren kan således lettere end andre deltagere spørge andre kolleger.

Endelig anvender deltagerne en høj grad af "tricks" – det vil sige, de har opøvet en række måder, hvorpå de kan indhente manglende informationer eller få skrevet ting uden at udstille deres problem. Det kan være spørgsmål i forbifarten: "Hov, hvad var det lige xxx sagde om den her forskalling?" Eller "– jeg står heroppe på stigen, kan du ikke lige hente limen til den her samling? Check lige at du tager den rigtige!" eller "Gider du ikke tage mine fotos med ind til formanden, når du alligevel kører. Jeg sender dem lige til dig. Bare sig, at de er af det problem, vi havde med kloakken herude, så kan han skrive det på ...". Opfindsomheden i forhold til at opfinde teknikker til at klare arbejdet og mange forskellige situationer er meget stor. Men oftest er det ikke noget, deltagerne er helt bevidste om i situationen, fordi de har vænnet sig til at kompensere lige siden skoletiden.

Brug af fotos/visuel dokumentation er på mange måder en hjælp til at kunne deltage i diskussioner omkring arbejdsopgaver. Dog står fotos sjældent alene men skal have en følgetekst, som andre så må skrive. Men fotos af såvel større sammenhænge som detaljer betragtes generelt som en hjælp i dagligdagen.

Medier på arbejdspladsen (mobil, kamera, computer)

Digitale medier har fået betydning på arbejdspladser, blandt andet af den type som *FIRMAET* etablerer. Nogle af *FIRMAETS* arbejdspladser er store anlægs- og byggearbejdspladser, men de har desuden utallige mindre arbejdsopgaver på skiftende lokaliteter, for eksempel reparationsarbejde, nedrivning, oprydning. A40, C36, D44 og E49, arbejder alle på skiftende arbejdspladser, kun indimellem i længere tid samme sted. De kan være ude for at være på forskellige arbejdspladser på samme dag. Disse deltagere er derfor afhængige af at kunne kontaktes og at være i forbindelse med formanden. B34 arbejder som pladsmand på samme lokalitet. F33 arbejder på skiftende arbejdspladser, men i længere tid samme sted.

Alle, der er ansat direkte under *FIRMAET* har en mobil betalt af *firmaet*. Formænd direkte under *FIRMAET* har en PDA og i nogle tilfælde en bærbar computer. Mobilerne bruges til daglig opdatering omkring arbejdsopgaver, det vil sige aftaler og beskeder mellem medarbejdere og formænd og entreprenør. Det gælder såvel egentlige informationer om sted, tid, opgave, praktiske detaljer, som udveksling i forbindelse med opståede problemer. Det rationaliserer arbejdsgangen i mange tilfælde. For eksempel behøver formændene ikke i lige så høj grad at køre rundt til alle arbejdspladser flere gange dagligt og problemer kan oftest løses løbende, hvilket sparer tid. Flere af deltagerne bruger mobilen til at dokumentere arbejdsopgaver "før og nu" og dernæst uploader de billederne til formandens eller kontorets computer. I enkelte tilfælde sender de dokumentationsfotos til formanden. Det vil altså sige, at mobilen synligt tilstede som arbejdsredskab på arbejdspladserne. Udover formændenes PDAs er mobilen det eneste digitale kommunikationsmedie for deltagerne i selve arbejdsituationen.

Mobilene anvendes også i arbejdstiden til privat opdatering, men de seks deltagere udtrykker alle, at de ikke selv gør dette meget. Til gengæld bliver de efter egne udsagn gennemgående meget irriterede, hvis makkeren eller andre hele tiden skal ringe eller sms'e privat.

F33, som ikke har en betalt arbejdstelefon, ville meget gerne have det, især til dokumentation og opdatering med arbejdsgiveren. Den private mobil bruges ind imellem.

Et andet medie, som A40 bruger meget, er GPSen i firmabilen: med skiftende arbejdspladser og nye adresser er det ifølge A40 et meget nyttigt redskab. Han kan overhovedet ikke læse kort, hvilket fire ud af fem af de øvrige deltagere heller ikke kan. Når man skal have en visuel visning af ruten på GPSens skærm, skal man først skrive adressen ind, men stavning/skrivning er ikke et stort problem for A40, for han skriver bare skrive adressen bogstav for bogstav efter anvisningen på arbejdssedlen. Næste gang, man skal bruge adressen, dukker den op på skærmen efter de første bogstaver. A40 har endnu ikke prøvet at vælge et forkert forslag ud af flere eller at gætte forkert, men udelukker ikke, at det kan ske. Men den visuelle løsning er fantastisk ifølge A40, som kørte direkte til den aftalte parkeringsplads på Københavns Universitet fra sin arbejdsplads et sted på Amager. De andre deltagere, også de, der har mange skiftende arbejdspladser, er temmelig skeptiske overfor løsningen – de har alle hørt eksempler på, at adresser ikke har været på kortet, eller at man ikke får den bedste og hurtigste rute anvist. Men man kunne forestille sig at virksomheder snart installerer GPSer som standardudstyr i firmabiler.

Medier og hverdagsliv (dagsrytme, familieliv, aktiviteter, tidsbrug)

Alle deltagerne har almindelige medier som tv, video/dvd-afspiller, radio, computer, og Internet (dog har E49 ikke Internet) i hjemmet. Der er dog forskel på, hvor mange og hvor nye medier, deltagerne har, jævnfør de øvrige afsnit. De fleste har en meget pragmatisk indstilling til medier i hverdagslivet, bortset i nogen grad fra A40, der bruger computer, Internet og mobil meget de dage, han arbejder på Sjælland og er alene om aftenen, og B34 som har alle de nyeste medier, bla computer og digitalkameraer, spillekonsoller og mobiler i flere versioner. B34 abonnerer endvidere på en filmkanal og arrangerer nogle gange hyggeaften med vennerne, hvor de enten ser film eller spiller forskellige game-show-spil.

Gennemgående er det overraskende, så lidt vægt medierne, herunder radio og tv, tillægges i hverdagslivet. Dagligdagen hverken indrammes eller styres af mediebrugen, som snarere finder sted ad hoc når man trænger til en pause, har brug for lidt underholdning på bilturen, vil spille med børnene, eller se en bestemt film eller et særligt program. Nyhederne prioriteres, men ikke over aktiviteter i hjemmet. Alle deltagerne siger, at de har så meget at gøre i dagligdagen - både med familieliv, praktiske gøremål og hobby-aktiviteter – at de ikke har så meget tid til medierne. De fleste lader til at tænde for tv'et om aftenen, men kun, hvis der ikke er andet, der skal gøres. Praktiske aktiviteter kommer først. Det lader ikke til, at daglige rutiner er forbundet med mediebrug. De fleste ser gerne en god film, men de fire med størst læseproblemer og delvist D44 har svært ved at følge med i udenlandske film og programmer med undertekster. Danske produktioner eller synkroniserede produktioner foretrækkes, hvilket i nogen grad begrænser udbuddet i forhold til andres mediepræferencer. Man kunne så tro, at radioen ville tage over som et lydmedie, men som nævnt, bruges den især til nyheder og musik.

De deltagere, der har større børn, konfronteres med ønsket om avancerede digitale medier, dels fordi børnene kender medierne fra skole og venner, dels fordi børnenes behov for medieformidlede aktiviteter er større som en del af ungdomskulturen, men også som led i uddannelsessituationen.

Brug af trykte medier

Som nævnt ovenfor læser én af deltagerne kortere tekster, og én deltager læser både kortere tekster og for eksempel romaner. De og de øvrige deltagere kan finde på at blade Ekstra Bladet eller BT eller den lokale ugeavis eller eventuelt et ugeblad eller fagblad, hvis de "lige ligger der". Men trykte medier fylder ikke

meget i hverdagslivet for deltagerne. Det vil sige, at de ikke lige kan referere til noget de har læst i avisen, eller er opdaterede på lokale aktiviteter, som annonceres i lokalavisen. Kort sagt.

Brug af traditionelle audiovisuelle medier

Deltagerne er i høj grad afhængige af at blive orienterede om nyheder og baggrundsinformation og underholdning gennem tv og radio. Således er nyheds- og dokumentarprogrammer på dansk populære. Radioen kører ofte på vej til og fra arbejde, afvekslende mellem musik og nyheder. Den eller musikken kører imidlertid ikke så tit, når man kører mellem arbejdspladser med makkeren, fordi det vanskeliggør den nødvendige hyggesnak henholdsvis fagsnak. Det sker dog, at en radio kører på selve arbejdsstedet. Mp3-afspillere er ikke så populære, fordi de fleste synes, at de har støj nok. En enkelt anvender dog nogle gange mobilen til musik ind imellem.

Brug af computer og Internet

Der er stor forskel på deltagernes brug af computer og Internet og på deres interesse i at benytte disse medier. A40 og B34 har størst interesser i computeren som nyttig og avanceret teknologi og afprøver gerne nye muligheder. A40 er blandt andet blevet inspireret af sin ældste søn, der sædvanligvis kan hjælpe sin far over startvanskeligheder med såvel hardware som software. A40 spiller for eksempel også som den eneste computerspil. Han har dog problemer, hvis ikke sønnen kan hjælpe ham videre, når spillet introducerer tekst undervejs i banerne. Tekst i ellers avancerede 3D-spil er den ene begrundelse blandt de øvrige pc-brugere i gruppen for ikke at spille – eller for kun en meget sjælden gang at spille meget simple spil. Den anden grund er mangel på interesse og tid, jævnfør afsnittet om medier og hverdagsliv.

D44 har et pragmatisk forhold til teknologien som nyttige redskaber til at finde information om hobbyer, nyheder og til administration af privatlivet, men er ikke specielt interesseret i avanceret teknologi. C36 og F33 har begge adgang til pc og Internet, C36 stationært, men begge bruger disse to medier meget sjældent. C36s kone og børn bruger begge dele, mens F33s kone især bruger begge dele på arbejde. E49 har ikke adgang til Internet, og bruger ikke den computer børn og kone deler.

De, der bruger computeren, anvender kun i meget ringe grad tekstbehandling, e-mails, Messenger og så videre. To har dog fundet ud af at anvende hjælpeprogrammer til oplæsning, men skrivningen er fortsat et stort problem. Det vil sige, at pc'er og Internet især bruges til informationssøgning og praktiske opgaver i forbindelse med administration af privatlivet.

Brug af mobiltelefon

Alle seks deltagere har en mobiltelefon, to deltagere, B34 og D44, har to. Fem af de seks har som nævnt en arbejdstelefon som også bruges hjemme, og de, der har to telefoner, har både en arbejdstelefon og en privat. Én bruger privattelefonen på arbejde, fordi den tager bedre billeder. Alle seks har i øvrigt en stationær telefon, som for alle bruges, når man er hjemme. Mobilen anses for at være et praktisk redskab, ikke en meget interessant avanceret teknologi. Både arbejds- og privatmobiler er praktiske og ikke specielt avancerede. Mobilen bruges først og fremmest som en mobil telefon, det vil sige, brugerne foretrækker telefonsamtaler. Sms, Messenger, e-mail, mobilt Internet osv. bruges stort set ikke. Hvis vennerne for eksempel sender en sms, ringer deltageren tilbage i stedet for at skrive. Flere af deltagerne har fundet ud af at bruge alarmfunktionen i mobilen som påmindelse om aftaler – kunsten er så at afkode eller at huske, hvad der står på skærmen, når alarmen lyder.

Som tidligere nævnt bruges mobilen også som kamera, især på arbejdspladsen men også for nogle af deltagerne til tage spontane billeder af børnene, arrangementer med vennerne og så videre. Alle har fundet ud af at anvende de interessante funktioner ved "trial and error" – fremgangsmåden i mange af dagliglivets tilfælde, hvor man ikke har andre at spørge til råds.

Alle deltagerne betragter mobilen som selvfølgelig og nødvendig. Der er lidt forskellige holdninger til, hvor vigtig den er udenfor arbejdstiden og hvor irriterende den kan være, når andre hele tiden snakker eller sms'er. Især C36 og E49 kan godt glemme deres mobil i bilen, eller glemme at oplade den, fordi de foretrækker fastnettelefonen. Men alle er som nævnt vant til at betragte telefonen som en nødvendighed og håndterer de mest nødvendige funktioner uden problemer.

Forventninger til MELFO-plattform

Forventningerne til MELFO-plattformen er, trods deltagernes engagement, blandede. De håber i meget høj grad, at PDAen er let at anvende, at de kan scanne alle former for tekster og få dem læst op både på arbejdspladsen og hjemme, og de håber, at de funktioner, deres øvrige kommunikationsmedier har, kan anvendes gennem MELFO-plattformen. Endelig håber deltagerne, at de kan træne deres læseevne gennem læringsdelen og at det rent faktisk vil være sjovere og mere effektivt, end de træningsprogrammer, de tidligere har prøvet. Netop dette sidste emne er måske udgangspunktet for den indirekte skepsis, deltagerne udtrykker i forhold til læringsdelen: de har prøvet alt og hvorfor skulle MELFO-PDAen være bedre end tidligere træningsforløb? Især E49 tvivler på, at læringsdelen vil være til nytte for ham, eftersom han er så stærkt ordblind, men han vil gerne lade det komme an på en prøve.

Forslag til nyttige tjenester i forbindelse med MELFO-testen

Det gennemgående forslag er at integrere en tale-til-skrift funktion i PDAen. Det vil ifølge deltagerne ville være næsten lige så gavnligt som skrift-til-tale i PDAen. Det er næsten umuligt at skrive beskeder (både papir, sms, e-mail), arbejdssedler, billedtekster (til dokumentation af arbejdsopgaver), kalendernotater (aftaler, mærkedage) osv.

Eftersom PDAen principielt kan tage og sende billeder, fungere som telefon, musikenhed osv, er der ikke mange andre forslag. Dog nævner alle sikkerhed i form af beskyttelse af selve PDAen. Som E49 siger: "Man kan jo ikke bruge den, når man står i lort til halsen" – underforstået: "mit arbejde er meget beskidt og fysisk".

Endelig mener alle deltagerne (efter at emnet er taget op af interviewer), at det vil være fantastisk, hvis PDAen kan bruges til at få tilsendt breve, opslag, arbejdsanvisninger og så videre fra arbejdsgiveren/formanden og dernæst få dem læst op, når de åbnes.

Overvejelser om særlige problemer i forbindelse med afprøvningen af MELFO-programmer

Det, der først og fremmest nævnes, er om PDAen kan tåle skidt, støv, snavs, stød, fugt/vand, jævnfør ovenstående punkt. De telefoner, deltagerne anvender på arbejdspladsen, er "håndværker-modeller", der kan tåle lidt af hvert. Fem ud af seks (minus B34) fortæller, at de ofte har meget snavset og vådt arbejde. Selv i en lomme eller i et foret hylster er PDAen ikke beskyttet mod nævnte problemer. Flere af deltagerne nævner, at man måske skal have PDAen liggende i bilen og så hente den til særlige opgaver eller til at læse materialer, arbejdssedler, beskeder. Men det er jo ikke optimalt i forhold til udgangspunktet: at der er tale om et mobilt redskab, der er ved hånden, når situationen opstår.

I forhold til evnen til at læse hhv læse på skærmen peger alle deltagerne på, at der skal være tydelig kontrast uanset om der er tale om sort/hvid eller farve i skrift og illustrationer. Skriftstørrelsen må ikke være for lille, da store, tydelige typer hjælper med at isolere de enkelte stavelser og ord. Informationer på skærbilledet skal være enkle, det vil sige uden for mange informationer og detaljer. Farveblindhed kan have betydning, hvis farverne anvendes som information (det vil sige, i testprogrammet skal man for eksempel ikke sige "vælg den røde boks for ja, blå for nej"), men derudover er kontrasten vigtigst.

Alle deltagerne er enige om, at enkelthed i informationsmængden er meget vigtig. På den anden side understøtter billeder også forståelsen af tekst og det optimale vil være, hvis teksten kunne blive læst op simultant med læsningen. Flere modaliteter befordrer altså ifølge deltagerne forståelsen. De tænker dog især i denne sammenhæng på læringsdelen, men kunne for eksempel også se mulighederne i en kombination af oplæsningsfunktionen og læsetræning. Flere nævner, at det ville være smart at kunne læse ugeavisen på denne måde: man scanner et stykke tekst og følger så med i teksten samtidig med at man hører oplæsningen. Privat er kombinationen af tekst og billeder også nyttig. Det er dog lidt uklart, hvor mange erfaringer deltagerne har gjort sig udover læsekurser, eftersom det var et emne, de specifikt blev spurgt om. Holdningerne *kan* altså tænkes at være udløst af spørgsmålet i interviewsituationen.

Generelle input

Alle har problemer med at indgå og huske **aftaler**. De fleste skriver enten ikke aftaler ned eller får konen til at holde styr på aftale eller skriver ned med egen stavning hvilket ikke altid kan afkodes bagefter. To bruger mobilens alarmfunktion så man får besked før en aftale – så gælder det så om at afkode hvilken, det er, eller at huske det. Sms fra tandlæge, læge og andre er fint – selvom deltageren kan have svært ved at læse beskeden kan især kone eller makker oftest træde til. Aftaler på arbejdspladsen, såvel i længere tidsramme som de daglige overholdes oftest ved hjælp af hukommelsen eller makkeren. Alle har oplevet at glemme aftaler eller bytte rundt på dem, hvilket kan være vanskeligt i et samfund, hvor vi er så afhængige af hele tiden at være mobile, tilgængelige og flexible. Dette er deltagerne i mindre grad end personer uden læseproblemer, fordi deltagerne ikke kan udnytte kommunikationsmedierne optimalt. Et udmærket eksempel på problemer med at gemme og huske aftaler er, at to af deltagerne havde glemt det første MELFO-møde i Fredericia, selvom de var meget opsat på at være med. Som følge af ovenstående anses tale-til-tekst og tekst-til-tale også i forhold til kalender/aftaler for at kunne være en stor hjælp. Redskaber til koordinering af såvel det sociale liv som aftaler og udvekslinger på arbejdspladsen er et stort behov.

Gitte Stald / KUA / 20.01.07